

20. märtsil tähistab maailma kunstiavalikkus käesoleva sajandi ühe nimekama graafiku Eduard Viiralti 75. sünniaastapäeva. Et kunstniku noorpõlv veaastad möödusid praeguse Rakvere rajooni lõunaosas Varangul, Liigvallas ja Lammaskülas, on meil põhjust pisut põhjalikumalt tutvuda tema elukäiguga.

Eduard Viiralt sündis Peterburi kubermangus Gubani külas. Tema ema oli Venemaale rännanud Tallinna lähedalt Koselt, isa Järva-Peetri. 1909. aastal kolis perekond Järvamaale Varangu mõisa, kuhu isa sai valitsejakohta.

Esimese koolitarkuse oli E. Viiralt saanud Venemaal Kalitovo külakoolis. Varangule asunud, pandi poiss Koeru hariduseltsi kooli, kus toleaeagne õpetaja, hilisem teeknas geograaf Eduard Markus oli noormehe esimene kunstiopingutele innustaja. Vanemate soovil jätkas Eduard juba järgmisel aastal õpinguid kohalikus saksa õppekeelega erakoolis (avati 1907. aasta sügisel).

E. Viiralt oli olnud Koeru kooli päevil klassi parim õpilane matemaatikas ja ilukirjas, rääkimata joonistamisest. Selleaegse kool ei suutnud muidugi tema joonistamisalaseid oskusi ja teadmisi millegagi arendada, sest tunnist tundi kopeeriti ainult ettejoonistatud pilte. Värve ei kasutatud, kodus ei joonistatud. Täasõpilaste mäletamist mööda joonistanud Viiralt tunnis kaasõpilasi või fantaasia järgi kehtivaid kompositsioone. Vabadel hetkedel käis ta üksi kooli aedmureses skitseerimas. Eriti meeldinud talle üks suur kivi lähedases metsas. Kord näinud ta Varangu-Koeru kooliteel õist kalekahju, mida otse reelt visanud. Kodus Varangul armastanud ta joonistada mõisahoonelid, töölisi, hobuseid. Vendi August mäletab, et seal joonistatud ja korduvalt vana koolimaja ja tuuleveskit. Kümneaastasest koliste maitse, mõisa väikest telsetehast.

Peale joonistamise oli Viiralt Varangu-päevil harrastanud ka sporti. Varangu sepal laskis ta meisterdada tõstekangi ja turnisõntrõngad, millega jõudehetkil soolega harjutas. Venna mälestuste järgi olnud Eduard väga valmistatud Georg Lurichist. Juba 1918. aastal joonistatud sportree alla serva on kirjutatud Georg Lurichi nimi. Kaasõppesete sõnade järgi oli E. Viiralt pikakasvuline sportliku rüüga poiss, kelle jõu es tunti

akartust. Koolikaaslased, samuti hilisemad kaasõppesed mäletavad teda äärmiselt sõnnahtna noormehega. Vahetundidel jalgustas ta üksinda ringi ja vaatles üldigi keskendunult. Poistega eltsis vähegi, aga tütarlapsi tegu pelgas. Isa kavatas Eedist edale järglase kasvatada, kuid poiss pole valitsejastööga sugugi me tulnud. Polevat kellegagi ära rääkinud ega kedagi tööle kohanud, upitanud aga ise ette vankrile. Kõik koolivaheajad veetis ta vanematekodus Varangul. Koos mõisatöölistega oli ka valitseja poegadel orasevõll õhakaide kartulimullal päikselteit kõblata ja heinamaal tegu võtta. Öhtuti ja pühapäeviti jäi aega veel paardutõudela laputõigika ning talgumatkakõiks Varangu metsades.

Pärast Koeru kooli lõpetamist õudus Viiralt Tallinna Kunstnikukooli. See jäi aga sõjakuuara tõttu lõpetamata.

1918. aasta juripäeval pidi valitud mõisavalitseja Anton Viiralt oma perega Varangult kuma. Ajutine elupaik leiti Lammaskülas, kus viibis kuni 1922. aastani. Sama aasta kevadel kolis perekond siia lähedale Lammaskülle,

kuhu isa sai taas valitsejakohta. 1921. aastal tuli uuesti vallandamine. Et aga uut töökohta niipea ei leitud, jädi Lammaskülle 1922. aasta kevadeni. Siis rentis Anton Viiralt Läänemaalt Maidla tuuleveski. 1929. aastal koliti Tallinna. Anton Viiralt suri Tallinnas 1933., kunstniku ema 1951. aastal.

1919. aastal asus E. Viiralt oma pooleliisäänud kunstiharidust jätkama Tartu «Pallases». Viibinud lühemat aega Dresdeni Kunstide Akadeemias, lõpetas ta 1924. aastal oma kunstiopingud «Pallases» skulptuuri ja graafika erialal. Järgmise aasta töötas samas graafikaõpetajana. Leidmata kodumaal võimalusi oma kunstitalendi edasiarendamiseks, siirdus ta 1925. aasta sügisel maailma kuulsamasse kunstikeskusesse Pariisi, kuhu jäi kuni Teise maailmasõja puhkemiseni. 1927. aastal korraldas ta Pariisis oma esimese personaalnäituse. Seal võttis ta ette nikemaid loomingulisi matku Itaaliasse ja Marokosse, mille tulemusena valmis hulk mitmes tehnikas gravüüre: Põhja-Aafrika maastikke, inimesi ja loomi. Neist aegadest on närit virtuooslikud ja fantaasiarohked «Põrgu», «Kabarree» ning monumentaalne «Jutlustaja».

1930. aastal tuli Viiralt tagasi kodumaale. Siin sai valmis

õige pea üks tema tipptööseid — kuivnõelatehnikas Kristjan Raua portree. Hiljutiste Maroko-muljete mõjul teostusid mitmed suurepärased lehed, nagu «Kaamelipea», «Berberi tüdruk kaameliga», «Marrakeši maastik» jt.

Sõja-aastail pöördus kunstnik tagasi eestiaineliste motiivide juurde. Sündisid erinevates tehnikates laste ja tütarlaste portreed («Virve», «Monika», «Eesti neiu»). Kõrgpunktiks selle perioodi loomingus on suuremõõtmeline kuivnõelatehnikas «Viirandi maastik». Gravüüriil kujutatud Vana-Võidu tamm on nüüd kultuuriloolise objektina riikliku kaitse all ja igal aastal otsivad rännugrupid teed Viiralti tamme juurde, et vaimustuda kodumaastiku võlust.

1944. aastal sõitis Viiralt Viini oma näitust korraldama, kuid lähenev sõjarinne ei võimaldanud tal enam kodumaale tagasi pöörduda. Pärast Austria, Saksa, Taani ja Rootsi rännakuid jõudis ta lõpuks tagasi oma igatsuste linna Pariisi, kus asus pingsalt tööle. Tema toleaeagset loomingut läbib mingi seletamatu eleeegiline alatoon, nagu aimus lähenevast piinavast lõpust, mis saabus 8. jaanuaril 1954. Eduard Viiralt maeti Pariisi kuulsuste kalmistule, kus graaniitrahnude all puhkab sadu teisi maailma kultuuri suuri esin-dajaid.

Viiralti teoste erinäitusi on olnud kümnete riikide kunstikeskustes. Tema töid leidub kõigis suuremais kunstikogudes. 1958. aastal Tallinnas korraldatud juubelinäitusel oli eksponeeritud neist ligi 800 (kogu arv ulatub kümne tuhandeni). Viiralti elu ja loomingu kohta on avaldatud monograafiaid, esseid ja kirjel-

Berberi tüdruk kaameliga. Vernis mou. 1940.

damatu hulk lühiülevaateid nii eesti kui teistes keeltes. 1959. aastal ilmusid Tallinnas massilistes tiraažides Viiralti album (20000) ja «20 reproduktsiooni» (12000). 1965. aastal avati Varangu kodumaja seinal kunstnikule tagasihoidlik mälestustahvel.

Kunstniku nooreea töödest on säilinud ainult väike osa. Muuseumifondides leiduvad värviliste pliiaatsitega teostatud «Maastik Varangult» (1914), «Külakool Varangul» (1916), «Vanaisa portree» (1916), «Autoportree sigareetiga» (1918). Lammasküla perioodist on teada mitmed joonistused, kus modelliks on olnud vend August ja mõisatöölised. 29. novembril 1919 on joonistatud ka «Vanaisa surivoodil».

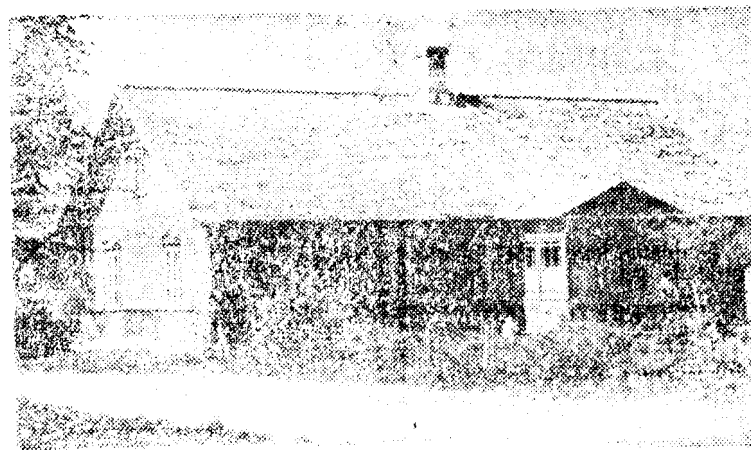
Huvitav on Viiralti akvarelli «Heledapärine tütarlaps» saamisloogu. Ühel 1918. aasta suvisel pühapäeval läbis Viiralt Rakke haridusseltsi aias vabaõhuhäidendit, kus lõi tema tähelepanu üks teiselane — heledatuuk-

seline tütarlaps. Saanud teada neiu Rosalie Pello nime, külastas Viiralt teda juba järgmisel pühapäeval Edrus. Kunstnik tahtnud algul akti joonistada, kui aga külaneiu selle ettepaneku tagasi tõrjus, leppis Viiralt ka akvarellportreega ning käis seda tööd mitmel pühapäeval Edru koolimajas jätkamas. Sama modelli kasutas Viiralt ka hiljem. R. Pelloga kestis kunstnikul aastepikkune kirjaside.

Varangu, Koeru ja Lammasküla päevil kinkis Viiralt oma töid sõpradele. Tema Koeru-aegsel pinginaabrill Richard Inslerial olnud hulk Viiralti eskiise, mis kõik aga sõja ajal hävinud.

Võib arvata, et Viiralti nooreea ja hilisemaid töid, fotosid, kirju, temaga seotud mälestusi teatakse veel meie raiooni aladel. Rakvere muuseum palub nende olemasolust lahkesti teatada.

H. JOONUKS

Koeru. Maja, milles õppis Eduard Viiralt.